

873.31
В 43

**ВИКЛАДАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ**

**НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
ВИПУСК I**

Кривий Ріг—1995

Зміст, форми та методи організації вихованні
 молодших школярів з природою - основи екологічного
 виховання.

/ І. Г. Л о б а р /

Спілкування з природою з давніх-давен вважалося важливим аспектом виховання. Вплив природи на розумовий розвиток, формування моральних і естетичних якостей особистості відзначали великі педагоги Ж.-Ж. Руссо, Й.-Г. Песталоцці, Ф.А.Дістервег, Г.С.Сковорода, О.Е.Духнович, К.Д.Ушинський, В.О.Сухомилинський та багато інших. У своїх творах вони розвивають ідею природовиховуючого виховання, переконливо показують, що природа є геніальним вчителем, що пробуджує думку, почуття доброчинності.

Проблема участі школярів в охороні природи глибоко розроблена у педагогічній системі В.О.Сухомилинського. Природа в ній розглядається як об'єкт пізнання, сфера активної діяльності дітей, взаємовідношень, всього укладу дитячого життя. В.О.Сухомилинський прийшов до висновку, що природа сама по собі не виховує, а виховує тільки активна взаємодія людини з природою. Цей висновок є сьогодні головним принципом у здійсненні екологічного виховання учнівської молоді.

Серйезним процесу спілкування дітей з природою є правильне природокористування, надання природним об'єктам допомоги, що в свою чергу вимагає від них певної підготовки, наявності екологічних знань, умінь і навичок.

Успішне розв'язання проблеми підготовки молодших школярів до активної практичної діяльності по збереженню природи передбачає керівну, спрямовуючу і регулюючу роль вчителя.

На жаль, значна частина вчителів початкових класів поверхово розуміє завдання природоохоронної роботи як складової частини екологічного виховання. Вони спрощено розуміють зміст цієї діяльності, не володіють методикою її організації та проведення. Це пояснюється тим, що згадані питання взагалі не передбачені при підготовці учительських кадрів у педагогічних навчальних закладах, не приділяється їм увага і органами народної освіти. Це, мабуть, дає підставу певній частині учителів вважати, що природоохоронна робота не вимагає якоїсь підготовки, що власне, життєвого і педагогічного досвіду завжди достатньо для її проведення. Такий спрощений підхід природньо визначає зміст цієї роботи, її наукову ефек-

тивність.

Спеціальні знання для правильної організації природоохоронної діяльності учнів у багатьох педагогів відсутні. Вони компенсуються інтуїцією та досвідом, що стихійно склався. А це в свою чергу веде до порушень основних закономірностей виховного процесу. Внаслідок захоплення педагогами словесної діяльності і, зокрема, словесними формами і методами, в екологічному вихованні переважають вербальні можливості учнів і відстає сенсорно-рухливий розвиток. Це проявляється в тому, що багато учнів вільно володіють знаннями в галузі екології, але проявляють елементарне незнання при спілкуванні з природою.

Обмеженість змісту природоохоронної роботи, одноманітність її видів, форм та методів здійснення, приводить до втрати у школярів інтересу до неї. При такій поставці екологічні знання дітей не переростають у переконання, а практична діяльність носить формальний характер.

В останні роки взаємодія школярів з природою повсюдно має тенденцію до послаблення, а подекуди ця робота школою не проводиться. Подається таке падіння рівня педагогічної культури вчителів. Це є антиприродним явищем, адже активна взаємодія людини з природою, святе ставлення до землі та об'єктів природи є характерною рисою духовного світу українця, його менталітету. Втрата цієї риси в характері та вчинках приведе до трагічних наслідків для держави, нації, кожної особистості.

Отже в цей складний для Української держави час, навіть труднощі не є виправданням занедбаності стану екологічного виховання учнівської молоді. Ця робота має бути паралельною, з практики попередніх років має залишитися національний зміст, форма та методи піклування молодших школярів про живу і неживу природу. У цій роботі треба дбати про те, аби окремі на уроках та в позакласній роботі наукові знання про природу поєднувалися з активною дієвою участю дітей в її збереженні, формувалось у школярів господарське ставлення до природи.

Формування активної взаємодії учнів з об'єктами природи успішно відбувається при певних умовах. Ними є такі як: успішомлення школярами корисності своєї справи з охорони природних ресурсів; правильний вибір відповідних методів виховних впливів; систематичне залучення учнів до практичних справ з охорони природи; різноманітна праця в галузі охорони об'єктів природи; створення ат-

сфери непримирності до любых проявів антигромадської поведінки у природному середовищі; правильна організація дитячої праці з охорони природи; недопущення знищення природних об'єктів внаслідок відсутності необхідних знань, умінь та навичок природокористування; прогнозування наслідків діяльності у природі та інші.

Дотримання цих умов забезпечує реалізацію раціонального змісту творчої діяльності учнів у світі природи, як складного комплексу пізнавальних дій учнів, спрямованих на оволодіння ними:

1/ системом екологічних знань, сприйняття природи як системи цінностей;

2/ практичними вміннями і навичками правильного поводження у природному середовищі; поводження з найбільш поширеними знаряддями праці, інструментами і механізмами, необхідними для виконання різних видів праці з охорони природних багатств;

3/ громадянською переконаністю в суспільній значимості праці з охорони природних багатств України, в необхідності активно творчо працювати по збереженні рідної природи;

4/ досвідом високогуманістичних відношень, трудового і громадського гарту боротьби з проявами антигромадської поведінки у природному середовищі, активних дій по захисту природних об'єктів.

Таке розуміння змісту природоохоронної діяльності учнів включає вузький, утилітарний підхід до організації участі дітей в охороні природи. Праця учнів в природі є найбільшим методом повноцінного виховання, чому сприяє розмаїття елементів його змісту.

Основні елементи змісту трудової природоохоронної діяльності реалізуються конкретною програмою, виконання якої забезпечує систематичність дій школярів на збереження та примноження природних багатств. Неж передбачено:

1. Формування початкових уявлень про живу та неживу природу, про її розвиток; значення води для підтримки життя рослин, тварин і людини; сезонні прояви у житті рослин і тварин, зв'язок між природними явищами; працю людей в саду, на городі, у полі; природоперетворюючу діяльність людини; форму рельєфу; раціональне використання його; яри їх шкода для сільського та лісного господарства; заходи боротьби проти росту ярів; воду свого краю; раціональне використання місцевих водоймищ, забезпечення края водою; бережне ставлення до використання води; рослинний і тваринний світ

України, а також своєї місцевості, охорону рослин і тварин в різні пори року; диких та домашніх тварин, їх практичне значення; місцевих шкідників сільського і лісного господарства, боротьбу ними, охорону корисних комах, земноводних, плазунів та ссавців; роль людини у взаємодії на природу, державні заходи з охорони природи.

П. Оволодіння досвідом практичної діяльності з охорони природи.

Виявлення об'єктів, що піддаються ерозії. Інформування при цьому керівників господарств, меліоративних станцій, лісгоспів та інших організацій.

Посильна участь у створенні полезахисних і лісних смуг, що захищають ґрунт від ерозії.

Озеленення берегів річок, ставків та інших водоймищ.

Збір насіння дикоростучих трав, кушів, дерев, необхідних для висіву при виконанні протиерозійних робіт.

Вирощування саджанців, посадка і догляд за деревонасадженнями, кушами, багаторічними травами.

Догляд за молодими посадками дерев та кушів.

Збір лікарської сировини, плодів, ягід.

Виготовлення пташників для зимуючих птахів і виставлення їх у садах, парках, лісних масивах; виготовлення "їдалень" для птахів та тварин /косуль, зайців/; підбір птахів, що випали у негоду з гнізд, допомога покаліченим тваринам, догляд, по можливості, за ними.

Заготовка сіна, ягід, насіння і іншого корму для тварин та годування їх взимку; охорона мурашників.

Спостереження за станом зелених насаджень /парків, скверів, лісосмуг/, водоймищ постійно на протязі року і практична допомога природі.

Ведення механічної боротьби з комахами-шкідниками: знищення кладки комах, які скручені трубочкою або склеєні пилутиною, сухих листків, збір і знищення яблук-падалиць, травневого і колорадського жуків, буякового довгоносика та інших; знищення бур'янів, побілка вапновим розчином стовбурів дерев садів, вулиць, алей тощо.

Охорона тварин /комах, плазунів, земноводних, птахів, ссавців/, які знищують комах-шкідників.

Ш. Виховання громадянської переконаності в суспільній значимості праць з охорони природних багатств України.

Усвідомлення учнями користності праці, розуміння її ціннісного значення для всього суспільства і кожної людини.

Формування позитивного ставлення школярів до сприйняття природоохоронних ідей.

Прищеплення школярам розуміння головної ідеї охорони природи - завжди і всюди любий вид трудової діяльності людини повинен погоджуватися з метою бережливого використання природних ресурсів та вимогами захисту природного середовища.

Виховання поваги до людей, зусилля яких спрямовані на збереження природи та поліпшення екологічного середовища, надання посильної допомоги у їхній праці.

IV. Залучення дітей з перших днів приходу до школи до виконання посильних робіт великої громадської значимості. Співробітництво з місцевими загонами товариств охорони природи, у боротьбі з браконьєрами, особами, якіносять відчутну шкоду об'єктам природи.

Формування гуманних почуттів дітей, що виключає байдужість, черствість, жорстокість до живих об'єктів природи і до людини. Виховання непримиренності до недоліків у використанні природи, звернення з пропозиціями до місцевих органів влади, громадських організацій, рухів, редакцій газет тощо.

Поступове ускладнення колективної праці дітей, забезпечення їх участі у різноманітних видах екологічної роботи. Створення системи постійної і неперервної трудової діяльності дітей по збереженню та поліпшенню природи. Поєднання природоохоронної праці з дослідництвом, експериментальною роботою. Включення школярів до спільної з дорослими праці по охороні природного середовища /працівниками сільського, лісного господарства, рибоводами, рибінспекторами, вченими-біологами, екологами тощо/.

Цілеспрямоване використання чотирьох напрямків діяльності школярів з охорони екологічного середовища дозволяє реалізувати основні завдання підготовки школярів до активного спілкування з природою, її захисту.

Особлива роль у розвитку активності учнів з охорони природи належить засобам виховання. У цій роботі використовується широке розмаїття форм і методів діяльності. З допомогою словесних методів як бесіди, розповідь, переконання, робота з книгою тощо

учні поглиблюють свої знання про світ навколо них, пізнають його багатство, красу, його роль у житті людини тощо.

Використання методів організації практичної діяльності як привчання, вправи, змагання, прикладу та інших сприяє практичному втягненню дітей до спілкування з природою. Важливо домогтися у цій роботі, щоб співвідношення між способами впливу на дітей у процесі їх діяльності не були надто різкими. Вважається нормальним коли між словесними і практичними методами впливу на учнів встановлюється співвідношення як 1:1.

Таке поєднання форм і методів забезпечує досягнення єдності свідомості та поведінки, переконань і дій.

Природоохоронна діяльність молодших школярів проводиться як індивідуально з кожним учнем так і в колективних формах. Такі види роботи як заготовка ягід і насіння на зиму, голівля птахів у сітку, догляд за рослинами у саду, квітнику та багато ін. можуть здійснюватися окремими особистостями, тоді ж як обстеження місцевих водоймищ, парків, скверів, лісосмуг, охорона мурашників, участь у боротьбі з водною та вітровою ерозією ґрунтів проводяться колективно через різні об'єднання школярів. Широкого поширення набули такі форми роботи як товариство охорони природи, шкільні лісоцтва, клуби книжколюбів природи, загони по наданні допомоги тваринам в природних умовах, трудові десанти, трудові операції "Зелена аптека" тощо.

Діяльність цих та інших об'єднань учнів, як правило, спрямована на надання відчутної допомоги об'єктам природи. Учні оселяють територію школи, вулиць, населених пунктів, береги рік і ставків, вирощують лікарські рослини на приміських навчально-дослідних ділянках і в природних умовах, розсівають насіння окремих видів польових і лісних рослин, використовуючи різні способи розмноження, створюють полезахисні лісні смуги, проводять протиерозійні роботи на схилах і інші роботи згідно змісту природоохоронної діяльності.

Впровадження оптимального змісту форм та методів природоохоронної діяльності сприяє посиленню активності молодших школярів у спілкуванні з природою та підвищенню рівня культури природокористування.